

Руда О.І.

УДК 336

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми та її актуальність. Світова фінансова криза, ставши, на жаль, однією із найвизначніших подій початку ХХІ століття, широко охопила всі сфери економічного життя як України, так і країн із розвинутою економікою та справила на них відчутний негативний вплив.

Оцінка природи походження й особливостей розвитку світової фінансової кризи дає підстави вважати грошово-кредитну політику центральних банків одним із головних, хоча й далеко не єдиним важелем для ефективної протидії і подолання наслідків кризових явищ [6, с. 20].

Саме тому особливої актуальності на теперішньому етапі розвитку української економіки набуває питання її грошово-кредитного регулювання.

Методика досліджень. Метою роботи є визначити зміст та значення монетарної політики НБУ, проаналізувати її сучасний стан, з'ясувати, які чинники впливають на грошово-кредитну політику, розглянути антикризові заходи НБУ та запропонувати основні засади монетарної політики на 2010 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань, пов'язаних із грошово-кредитним регулюванням економіки висвітлили у своїх працях такі вітчизняні науковці, як І. Лютий, С. Аржевітін, О. Дзюблюк, Р. Запартнюк, О. Мачук, В. Каменська, Р. Михасюк, А. Мороз, М. Пуховкіна, П. Нікіфоров, А. Сімаков та інші. Однак в сучасних умовах ринкової трансформації економіки України існує потреба подальшого дослідження питань, пов'язаних з проблемами монетарної політики України.

Виклад основного матеріалу. Грошово-кредитна політика, відповідно до Закону України «Про Національний банк України» [1] визначається як комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредитних відносин, направлених на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу.

Монетарній політиці властиві комплексність, різноваріантність регулятивних заходів; спрямованість їх на досягнення певних, заздалегідь визначених суспільних цілей.

Ключовим *суб'єктом* монетарної політики є *державна*, яка відповідає за створення в країні найсприятливіших для економічного і соціального розвитку монетарних умов. *Провідна роль* у здійсненні монетарної політики належить *центральному банку* разом з міністерствами фінансів [4, с. 384].

Основні цілі та завдання грошово-кредитної політики реалізуються завдяки двом групам *інструментів*: *прямого* (механізм готівкової емісії, встановлення кредитних «стель», регулювання позичкових банківських операцій, визначення маржі) та *опосередкованого впливу* (регулювання облікової ставки, регулювання норми банківських резервів, здійснення операцій на відкритому ринку).

У реалізації грошово-кредитної політики велику роль відіграють грошові агрегати. Вони розкривають структуру грошової маси на основі принципу ліквідності, коли до першого агрегату належать готівка і чеки, яким властива найвища ліквідність, а до наступних – менш ліквідні платіжні і розрахункові засоби. Грошове агрегування дає змогу чітко визначити особливості грошової системи, вказуючи на низький рівень монетизації економіки, питому вагу готівки, обсяг власної частки вищого грошового агрегату М3.

Роль грошово-кредитної політики в державній економічній політиці розглядають у контексті її впливу та взаємодії з іншими напрямками державної економічної політики, серед яких: кон'юнктурна політика, політика конкуренції, соціальна політика, структурна політика.

Однією з найважливіших проблем у визначенні ролі грошово-кредитної політики є її взаємодія з фіскально-бюджетною політикою, оскільки в механізмах їх реалізації використовують абсолютно різні підходи щодо впливу на грошову масу. Грошово-кредитна політика ґрунтується здебільшого на зміні обсягів параметрів грошової маси, що відповідним чином впливає на мотивацію господарюючих суб'єктів. Головною ознакою фіскально-бюджетної політики є те, що обсяги пропозиції грошей не змінюються, а лише перерозподіляються в напрями, які забезпечують збільшення ефективного попиту [8].

Національний банк України у межах проведення певної грошово-кредитної політики впливає на стан функціонування об'єктів регулювання і відповідно на характер протікання економічних процесів в економіці. Застосування і реалізація грошово-кредитної політики вимагає існування ринкового середовища, яке дає змогу реалізовувати потенціал монетарних методів впливу на економіку.

У вересні 2008 року Україна зазнала впливу світової фінансової кризи, яка загострила внутрішні негаразди, що накопичувалися у вітчизняній економіці останніми десятиріччями. Точкою відліку фази кризи, що спричинила глобальне економічне «охолодження» вважають 15 вересня 2008 р. – день банкрутства одного з найбільших інвестиційних банків США – «Lehman Brothers»

Світова криза виявилася насамперед у погіршенні глобальної ліквідності, яка зумовила обмеження доступу до ринків капіталу для суб'єктів фінансового та нефінансового секторів вітчизняної економіки, зниження інтересу інвесторів до України та вплив іноземного капіталу. Іншим проявом цієї кризи було зниження попиту й цін на експортну продукцію українських виробників через рецесію у країнах-споживачах, що призвело до втрати ринків збуту, зменшення обсягів експортної виручки та падіння промислового виробництва більше як на третину.

Серед *причин*, які посприяли розгортанню кризи в Україні в таких масштабах, на нашу думку, потрібно виділити:

- високий рівень доларизації економіки, зокрема велика частка валютних кредитів;

- низький рівень довіри бізнесу й населення до влади;
- неефективне управління – Уряд і НБУ не змогли належно використати для боротьби з кризою монетарні, бюджетні та фіскальні інструменти.

Недооцінка проблем реального сектору та банківської системи обумовило те, що вчасно не були прийняті попереджувальні заходи, які дали б можливість зменшити негативні наслідки світової фінансової кризи. Більше того, заходи, які запроваджував НБУ протягом 2008 року, не завжди були досить виваженими та послідовними, що призвело до зниження довіри до банківської системи, відтоку вкладів із комерційних банків, зниження можливостей банків щодо кредитування реальної економіки.

Розгортанню кризових явищ в Україні сприяла і нестабільна політична ситуація, яка характеризувалася протистояннями різних гілок влади, що ще більше дестабілізувало економіку, підірвало довіру населення та іноземних інвесторів.

Таким чином, без перебільшення можна стверджувати, що грошово-кредитна політика у 2008-2009 рр. здійснювалася у складних умовах економічної та фінансової кризи. Зокрема у 2008 році зростання ВВП становило 2,1%, що було найнижчим показником за період після відновлення у 1999 р. процесів економічного зростання. Упродовж останнього кварталу відбулося зменшення обсягів виробництва; яке за підсумками року скоротилося на 3,1%; зменшення припливу довгострокового капіталу та вплив короткострокового капіталу призвело до від'ємного зведеного сальдо платіжного балансу (-3,1 млрд. дол.); індекс споживчих цін становив 122,3%, що було зумовлено глобальним зростанням цін; загальний обсяг депозитів у національній валюті зменшився на 13,7%, в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) – на 8%.; офіційний обмінний курс гривні до долара США знизився впродовж періоду кризи на 58,4%.

Реалізація монетарної політики Національного банку в цей період визначалася такими першочерговими завданнями як забезпечення своєчасності проведення банками розрахунків, недопущення відпливу коштів із банківської системи й збалансування ситуації на валютному ринку. Національний банк лібералізував вимоги до формування банками обов'язкових резервів, а також розширив можливості банків із підтримки ліквідності через механізми рефінансування. Були застосовані додаткові механізми рефінансування банків на основі програм фінансового оздоровлення та у випадку суттєвого зменшення термінових депозитів. Також для збільшення довіри вкладників до банківської системи Національний банк перерахував 1 млрд. грн. для поповнення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що дало змогу збільшити максимальну суму відшкодування до 150 тис. грн. А задля нормалізації ситуації на валютному ринку Національний банк ужив такі заходи, як посилення механізмів банківського контролю за операціями клієнтів із повернення за межі України іноземних інвестицій, обмеження права банків здійснювати арбітражні операції з купівлі-продажу іноземної валюти, запровадження інтервенцій через механізм валютних аукціонів, внесення змін до порядку курсоутворення, згідно з якими офіційний курс гривні до долара США треба визначати на рівні курсу, встановленого на міжбанківському валютному ринку України [7, с. 75-76].

У 2009 році грошово-кредитна політика спрямовувалася на якнайшвидше подолання наслідків економічної та фінансової кризи. Значне зниження зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію, згорання іноземних інвестицій, суттєве ускладнення доступу до зовнішніх фінансових ресурсів, необхідних для реформування економіки, викликало падіння виробництва, експорту, зменшення всіх видів доходів, особливо валютних, обумовило труднощі з наповненням бюджету, перевищення попиту на іноземну валюту над її пропозицією. Це на початку року спровокувало девальваційні процеси, ажіотажні настрої у населення щодо купівлі валюти та вилучення коштів з банківської системи, що відобразилося на її ослабленні, зменшенні кредитування економіки, скороченні золотовалютних резервів Національного банку [3].

Здійснювана антикризова політика мала міжнародну підтримку, що забезпечило отримання чергових траншів кредиту Міжнародного валютного фонду, частина яких спрямовувалися на фінансування дефіциту державного бюджету. Також ця підтримка дозволила частково стримувати зменшення міжнародних резервів Національного банку.

У другій половині 2009 року від'ємне зведене сальдо платіжного балансу залишилось досить суттєвим (понад 5 млрд. дол.), зберігся загальний девальваційний тиск на гривню. Водночас зменшення негативного впливу зовнішніх чинників і стабілізація банківської системи сприяли поступовому відновленню ділової активності та нормалізації економічних зв'язків у реальному секторі.

На сьогоднішній день дуже важливим завданням є, в першу чергу, врахування попередньо допущених помилок, ліквідація їх наслідків, а головне – відновлення довіри до банківської системи, створення передумов для активізації в реальному секторі для того, щоб забезпечити економічне зростання.

Оскільки грошово-кредитна політика належить до одного із головних чинників, що впливають на стан економіки в країні, то, на наш погляд, основна увага на сучасному етапі має бути приділена її оптимізації. Монетарна політика має бути послідовною і спрямованою на розв'язання найважливіших проблем, - стабілізації національної валюти та банківської системи в цілому.

В умовах переходу до етапу посткризового відновлення та необхідності формування підґрунтя для забезпечення високих темпів економічного розвитку надалі перед грошово-кредитною політикою, здійснюваною НБУ, постають наступні виклики:

- сприяння подальшому стримуванню інфляції та створення фундаментальних засад для її стабілізації в подальшому на низькому рівні;
- забезпечення стабільної роботи та підвищення фінансової стійкості банківської системи. Для цього Національному банку варто посилити моніторинг за фінансовим станом банків; визначити принципи та

умови здійснення реструктуризації кредитів; удосконалити механізми фінансового оздоровлення банків; вживати заходи щодо сприяння процесам консолідації в банківському секторі.

- стимулювання кредитної активності банків;
- створення стимулів для повернення вкладів у банківську систему та обмеження девальваційного тиску на валютному ринку;
- підтримання валютних резервів на рівні, достатньому для забезпечення стійкості гривні;
- створення умов для своєчасного виконання суб'єктами господарювання своїх зовнішніх боргових зобов'язань;
- зміцнення довіри суспільства до діяльності НБУ, для чого слід удосконалити систему комунікацій з громадськістю, маючи на меті через більш докладне роз'яснення цілей грошово-кредитної політики та заходів щодо їх досягнення отримувати суспільну підтримку своїх дій і формувати на ринку позитивні очікування.
- запобігання формуванню ризиків та передумов, які призвели до виникнення фінансової кризи в 2008-2009 роках
- приведення чинного законодавства у відповідність з потребами сьогоdnішнього функціонування та подальшого розвитку українського кредитного ринку;
- створення державних органів управління і контролю за функціонуванням ринку.

У зв'язку з цим, необхідно максимально використати всі можливі інструменти та механізми, які дадуть можливість не лише подолати фінансово-економічну кризу, а й створити надійний фундамент для подальшого стійкого економічного зростання на інноваційній основі.

Економічна та монетарна ситуація в Україні упродовж першого півріччя 2010 року зазнала позитивних змін, які свідчать про те, що економіка України наразі вийшла з гострої фази економічної та фінансової кризи і перейшла до етапу посткризового відновлення. Зокрема, для грошово-кредитної сфери в цей період характерними були такі тенденції:

- збільшення пропозиції іноземної валюти, що сприяло зміцненню гривні і дало змогу Національному банку України відновити операції з купівлі іноземної валюти. Курс гривні до долара США на міжбанківському валютному ринку в цей період зміцнився на 1,09% – до 7,9053 грн. за 1 дол. США;
- поступове відновлення довіри вкладників як до банківської системи, так і до грошової одиниці України – обсяг коштів населення в банківській системі збільшився на 13,7%, а коштів юридичних осіб – на 6,0%. Лівова частка приросту коштів населення та весь обсяг приросту коштів юридичних осіб припадає на депозити в національній валюті, що свідчить про зменшення інфляційних та девальваційних очікувань;
- зменшення вартості коштів – середньозважена вартість кредитів у національній валюті зменшилася з 19,6% у грудні 2009 року до 14,1% у червні 2010 року, у той час як середньозважена вартість депозитів у гривні в цей період зменшувалася повільніше – з 14,0% до 9,6%. [2]

Таким чином, на сьогоднішній день можна стверджувати, що основні тактичні завдання, які були актуальними в період загострення кризи (забезпечення своєчасності проведення банками розрахунків, стабілізація роботи банківської системи, збалансування ситуації на валютному сегменті ринку), певною мірою можна вважати виконаними.

Власний та світовий досвід свідчить про те, що монетарна політика буде результативною, якщо її впровадження буде супроводжуватися адекватними заходами в інших сферах. Перш за все, йдеться про прийняття збалансованого бюджету, впровадження ефективної податкової системи, запровадження конкурентних механізмів у реальному секторі економіки. А це буде можливим при узгодженості дій НБУ та уряду [5, с. 13].

Висновки. Грошово-кредитна політика Національного банку України, як складова частина економічної політики країни, відіграє надзвичайно важливу роль для стабільного соціально-економічного розвитку. Світова фінансова криза, набувши масштабного характеру, стала серйозним викликом для багатьох країн світу, в тому числі й для України, особливо у сфері грошово-кредитної політики. Наслідки світової фінансової кризи 2008 р. приголомшують своєю глибиною, масштабами розгортання, формами прояву, безпрецедентною динамікою. На сучасному етапі основним завданням НБУ у проведенні грошово-кредитної політики є проведення таких заходів, які б сприяли швидкому відновленню банківської системи, а також вживання в подальшому заходів для попередження подібних кризових явищ в економіці.

Джерела та література:

1. Закон України "Про національний банк України" № 679-XIV від 20.05.1999 // Законодавчі і нормативні акти банківської діяльності. – 1999. – Вип. 7.
2. Монетарний огляд за II квартал 2010 року : [Електронний ресурс] // НБУ : офіційний сайт. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
3. Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік : [Електронний ресурс] / НБУ : офіційний сайт. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
4. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підруч. / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; за ред.: д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороз, канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.
5. Аржевітін С. М. Монетарна політика в умовах фінансової кризи / С. М. Аржевітін // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С. 7-13.
6. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2009. – № 5 (159). – С. 20-30.

7. Запаратнюк Р. Стратегія монетарної політики в умовах світової фінансової кризи / Р. Запаратнюк // Українська наука : минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – № 14-15. – С. 72-80.
8. Марчук О. О. Економічний зміст та значення грошово-кредитної політики / О. О. Марчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 175-181.

Самойленко Н.С.

УДК 339.94 «31» (477)+(470+571)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Актуальність. Особливе місце в процесах регіоналізації займає транскордонне співробітництво як форма міждержавної інтеграції, що здійснюється за допомогою інтенсифікації зв'язків прикордонних регіонів.

Розпад СРСР викликав необхідність організації і подальшої активізації транскордонного співробітництва суміжних регіонів новоутворених суверенних держав. Його суть полягала у переході від стосунків залежності від центру в межах єдиного Радянського Союзу, до стосунків рівноправних партнерів.

Зокрема це стосується України та Російської Федерації, які є найбільшими за кількістю населення та економічним потенціалом держави з колишніх радянських республік. Крім того, вони мають спільну багатовікову історію і тісно пов'язані досить тривалим перебуванням у складі однієї держави – спочатку Російської імперії, а потім СРСР. Їх єднає географічна близькість, торгівельно-економічні і гуманітарні зв'язки, що склалися історично, наявність підприємств з технічно взаємопов'язаним виробництвом, сформована інфраструктура.

Аналіз попередніх досліджень. Загальні питання теорії і методології транскордонного співробітництва розглядали в своїх працях українські вчені П. Беленький, М. Долішний, Н. Мікула, В. Пила, О. Чмир, російські вчені Л. Вардомський, В. Колосов та інші.

Питання українсько-російського транскордонного співробітництва досліджувалися в публікаціях А. Голикова, П. Черномаза [1,17], О. Кірюхіна [3, 4], В. Саприкі [9].

Мета роботи. Проаналізувати основні етапи становлення та розвитку співробітництва прикордонних регіонів України та Росії.

Виклад основного матеріалу. Кордон між Росією і Україною має протяжність 2245,8 км, в тому числі довжина сухопутного кордону становить 1925,8 км (з них 425,6 км проходять по річкам та озерам), довжина морського кордону – 320 км.

З українського боку кордон, починаючись поблизу села Хрінівка, де перетинаються кордони трьох держав – України, Білорусі і Росії, проходить по півночі Чернігівської області, сходу Сумської області, півночі Харківської області, сходу Луганської та південному сходу Донецької області, потім перетинає Азовське море і закінчується в Керченській протоці, що відділяє Україну від Росії і з'єднує Азовське та Чорне моря.

З російського боку кордон з півночі на південь охоплює прикордонні райони Брянської, Курської, Белгородської, Вороніжської і Ростовської областей, а також прибережні райони Краснодарського краю.

Площа адміністративних територій складає 487,5 тис. кв. км, в тому числі з боку України – 166,5 тис. кв. км (34,2 %), з боку Росії – 321 тис. кв. км (65,8 %). А кількість населення з української сторони становить 14,4 млн. чоловік, з російської – 15,7 млн. чоловік [1, с. 15].

Що стосується нормативно-правової бази взаємовідносин двох суверенних держав - України і Російської Федерації, то ще в першому міждержавному договорі між Українською Радянською Соціалістичною республікою та Російською Радянською Федеративною Соціалістичною республікою від 19 листопада 1990 року Високі Договірні Сторони погодилися розвивати рівноправне і взаємовигідне співробітництво своїх народів та держав у галузі політики, економіки, культури та зобов'язались утримуватися від дій, які могли б нанести шкоду державному суверенітету іншої сторони [13, с. 5].

А 23 червня 1992 р. в Дагомисі, вже після проголошення незалежності України та Російської Федерації, вони уклали угоду «Про подальший розвиток міждержавних відносин», які визначалися як дружні, рівноправні, партнерські, основані на загально визначених нормах міжнародного права [12, с. 65].

Початок створення нормативно-правової бази прикордонного співробітництва слід вести з 28 червня 1993 року, коли було підписано угоду «Про принципи економічного, науково-технічного та культурного співробітництва прикордонних областей Російської Федерації та України». В ній йшлося про те, що сторони будуть проводити погоджені заходи, спрямовані на посилення традиційних, дружніх, інтеграційних зв'язків, сприяти розвитку теле- та радіомовлення, культурного обміну. При цьому 24 статтею угоди визначалося, що вищим органом управління, організації та координації діяльності в рамках прикордонного співробітництва є Рада керівників Сторін [11].

Крім того, за ініціативою Харківської (Україна) та Белгородської (Росія) областей у січні 1994 р. з метою розвитку взаємовигідного економічного, науково-технічного і культурного співробітництва було створено Раду керівників прикордонних областей Російської Федерації та України. Спочатку до її складу входили п'ять областей РФ (Брянська, Курська, Белгородська, Вороніжська і Ростовська) та п'ять областей України (Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська і Донецька). В 1996 р. до Ради приєдналися три області Білорусії, що мають спільний кордон з Росією, – Вітебська, Могильовська та Гомельська. В тому ж